

VZÁCNÝ DAR. PŘÍNOS KNIHOVNY PROFESORA JAROSLAVA ČERNÉHO

*Jiřina Růžová
Adéla Macková*

Jaroslav Černý, egyptolog světové proslulosti, věnoval svoji knihovnu tehdejšímu Československému egyptologickému ústavu. T.G.H. James hodnotí v nekrologu napsaném na památku profesora Černého odkaz jedné z nejuplnějších soukromých egyptologických knihoven jako vlastenecký čin.¹

Jak tato knihovna vznikala, proč byla věnována právě pražské univerzitě a jaký měla a má význam pro rozvoj egyptologie na Univerzitě Karlově?

Jaroslav Černý shromažďoval svoji knihovnu po mnoho let svého působení jak v Československu, tak ve Velké Británii a USA. Některé základní příručky a nosné oborové publikace si zakoupil, ale většinu knih získal díky své značné obětavosti a vstřícnosti vůči mladším kolegům egyptologům i studentům egyptologie, kterým pomáhal se složitostmi textů vědeckých egyptologických publikací (o rozsahu jeho kontaktů a pomoci svědčí i jeho obsáhlá korespondence zachovaná v rámci pozůstalosti v Griffith Institute Oxford). Knihy potom dostával darem od vděčných kolegů, kteří se na něj obraceli a nebyli odmítnuti. A protože bylo těchto kolegů mnoho, Jaroslav Černý nedokázal odmítnout nikoho, kdo dal najevo upřímný zájem, rozrůstala se tato soukromá egyptologická sbírka knih nevidanou měrou. Původ těchto darů nám odhalují například *Ex libris*.

Pokud se podíváme na fond knihovny Jaroslava Černého, najdeme tam jak publikace zajímavé historicky, tak i mnoho knih zajímavých spíše odborně.

Do první skupiny se dají zahrnout obsáhlé práce vydávané po ukončení pompézních výprav zahraničních expedic do Egypta. V knihovně J. Černého se mezi jinými nachází například rozsáhlé dílo K. Lepsia, *Die Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien*, I. Roselliniho, *Monumenti dell'Egitto e della Nubia*, G. Belzoniho, *Plates illustrative of the researches and operations in Egypt and Nubia*, dva rukopisy vydané jako jeden soukromý tisk *Notes on hieroglyphs* by major Felix a *Directions for Egypt and Nubia* by lord Prudhoe z majetku námořního kapitána Rainiera. Některá vzácná folia vydaná do r. 1850 jsou doprovázena přílohami tištěnými starými tiskařskými technikami jako jsou hlubotisk a kamenotisk.

Většina z těchto děl přišla do Prahy v brožovaném vydání, proto některé tituly nedorazily na místo určení v příliš dobrém stavu. Pracovníkům Českého egyptologického ústavu se podařilo nechat tyto publikace ošetřit a svázat do hezkých a funkčních polokožených vazeb. Některé z nich ještě čekají v trezoru na své vylepšení.

Co se týče druhé skupiny knih z odkazu J. Černého, patří k nim v té době do značné míry úplné řady hlavních egyptologických pravých i nepravých periodik, např. *The Journal of Egyptian Archaeology* (až do sv. 56. vyd. v r. 1970), *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* (do r. 1942, sv. 77), *Aegyptus* (sv. 7), *Annales du Service des Antiquités de l'Égypte* (od r. 1900 do r. 1966) a další.

Význam tohoto velkorysého daru pražskému egyptologickému pracovišti je nedocenitelný. V 70. letech, kdy knihy po smrti J. Černého opustily i s regály interiéry oxfordského domu manželů Černých a potom dorazily v bednách do Prahy, čítala knihovna tehdejšího Československého egyptologického ústavu asi 4000 svazků. Jaroslav Černý shromažďoval svoji knihovnu v Anglii, kam putovaly publikace z celého světa, zatímco se pracovníci Československého egyptologického ústavu snažili rozmnožit fond knihovny založené průkopníkem oboru akademikem Lexou v Praze.

Lexovo úsilí vybudovat egyptologickou knihovnu započalo první dotací na zakoupení knih ve výši 4000,- Kč, kterou dostal od Ministerstva školství v r. 1919.² Tehdy egyptologický seminář ještě neměl oficiální status, ten se mu podařilo získat až v roce 1923. Roku 1926 byla pro účely egyptologického semináře Karlovy univerzity vyčleněna místnost v domě ve Velešlavínově ulici č. 96. V roce 1929, kdy prof. Lexa žádal o „zřízení místa knihovnického při jmenovaném semináři“,³ měla knihovna 507 svazků s tím, že Lexa uvádí možnost využívat zároveň i jeho soukromou knihovnu. V roce 1938 byla egyptologickému semináři přidělena místnost č. 273 v budově Filozofické fakulty na nám. J. Palacha a zde byly knihy F. Lexou získané uloženy v několika skříních.⁴

¹ Citace podle James (1971: 185–189).

² „na zakoupení egyptologických knih pro příruční orientální knihovnu, se slibem, že dostane se mi ještě dalšího příspěvku na doplnění této knihovny.“ Růžová (1995: 319).

³ Růžová (1995: 319).

Český egyptologický ústav byl založen v roce 1958 mimo jiné i díky známosti F. Lexy s tehdejšími ministry kultury Kopeckým a tehdy začal svoji činnost s knihovním fondem o počtu přibližně 4000 knihovních jednotek včetně separátů. K dalšímu výraznému rozšíření došlo v roce 1960, po smrti akademika Lexy, kdy byla část jeho knihovny fakultou odkoupena.

Vraťme se nyní zpět k Jaroslavu Černému. Na sklonku svého života uvažoval profesor Černý o návratu do komunistického Československa a o spolupráci s československými egyptology, kteří by tak měli možnost využívat jeho zkušenosti i knihy.

V roce 1967 byl oficiálně pozván Ministerstvem školství a kultury do Československa. Pozvání přijal a mezi 25. dubnem a 5. květnem 1967 se návštěva uskutečnila. Profesor Jaroslav Černý a jeho choť byli seznámeni s chodem ústavu, navštívili Ministerstvo školství a Orientální ústav a koncem pobytu i své příbuzné na Moravě. Profesor Zbyněk Žába se velmi zasloužil o finanční i technické zajištění celého pobytu svého učitele. Již tehdy projednávali možnost návratu Jaroslava Černého do Prahy, jeho ubytování i uložení jeho knih. Ve zprávě pro Ministerstvo školství o této návštěvě zmiňoval Z. Žába nutnost přidělení většího počtu místností pro ústav v případě, že by knihovna byla rozšířena.⁵

Uplynul měsíc a ze strany úřadů se nedělo nic. Z. Žába však nezháležel. Dohodl se s ředitelem Náprstkova muzea a společně podali návrh na řešení neutěšené prostorové situace⁶. Žádali o prostory, ve kterých by mohli pracovat členové egyptologického ústavu a kde by bylo možno umístit a zpracovávat egyptologické sbírky Náprstkova muzea, staroegyptské památky z veřejných sbírek Československa, popřípadě i byt profesora J. Černého. Pro názornost bych chtěla upřesnit v jakých podmínkách egyptologové pracovali. Pro devět lidí byly určeny tři místnosti a jedna malá temná komora. „Knihovna, vzniklá sloučením knihovny bývalého Egyptologického semináře, se zakoupenou menší egyptologickou knihovnou akademika Lexy a doplněná výpůjčkami z Univerzitní knihovny, je umístěna v nevyhovujících, nejednotných starých skříních s otevřenými nástavci. Z nedostatku místa musí být skříně umístěny ve všech třech místnostech, kde jsou ještě také vedle pracovních stolů odkladní stolky, které v době výuky slouží za lavice posluchačů, skříně na diapozitivy, kartotéční skřínky, skříně na archiv a fotografický materiál, skříně na negativy a volně uložené přístroje.“⁷ V takovýchto podmínkách bylo velmi obtížné zpracování nálezů z Egypta i výuka studentů. Umístění několika tisíc knih bylo však naprosto nemožné. Navíc podmínkou pro jejich získání bylo zaručení používání této knihovny J. Černým až do jeho smrti. To by ovšem znamenalo umístění ústavu i bytu J. Černého pod jednou střechou. Větší prostory byly též potřeba pro nálezy z vykopávek z Egypta, které nebylo možno ve stísněných prostorách Náprstkova muzea řádně zpracovávat. Z těchto důvodů navrhoval Z. Žába jako nejlepší variantu získání Pachtova paláce v Náprstkově ulici, který svou polohou vyhovoval jak ústavu, tak Náprstkovu muzeu.

Jednání však skončila neúspěšně, a když v roce 1970 profesor Černý zemřel, vyvstal tento problém nanovo, neboť převzetí knihovny bylo podmíněno i jejím umístěním ve vyhovujících prostorách. V březnu roku 1971 se tedy Z. Žába obrátil na děkanát FF UK o pomoc při plnění tohoto závazku.⁸ Po negativní odpovědi se nevzdává a v červenci naléhá na Odbor vysokých škol na Ministerstvu vnitra. „Vážený soudruhu profesore (Vojtek), dovoluji si obrátit se na vás prosbou o pomoc ve věci získání místnosti pro unikátní vědeckou egyptologickou knihovnu z odkazu v Oxfordě zemřelého profesora dra Jaroslava Černého. Má hodnotu 20 000 L sterl. a pokládala se za největší egyptologickou soukromou knihovnu na světě, díky pochopení UK, zvláště s. rektora, MŠ a MF bylo možno odkaz prof. Černého i se závazky z něho vyplývajícími přijmout a v těchto dnech byla

4 Záznamy v inventáři Egyptologického semináře jsou atypické tím, že se v nich nepřiděluje každému svazku vlastní přírůstkové číslo, jak je předepsáno v současnosti. V tomto inventáři velkých rozměrů následuje za oddělením „knihovna“ skupina „nábytek a nářadí“, zde se nachází inventární seznam všech předmětů, které Egyptologický seminář vlastnil např. i plechové plivátko.

5 Viz článek Růžová (1995: 319).

6 Archiv Egyptologického ústavu, FF UK (dále AČEgÚ FF UK), č. j. XIII/67/67. Zpráva o průběhu návštěvy prof. Dr. Jaroslava Černého s chotí ve dnech 25. dubna – 5. května 1967. Pro MŠK, ze dne 25. května 1967.

7 AČEgÚ FF UK, č. j. XIII/74/67. Návrh na získání a adaptaci budovy pro Čs. egyptologický ústav. Pro děkana FF UK, Jaroslava Kladivu, ze dne 1. června 1967.

8 Tamtéž.

9 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/10/71. Umístění knihovny po zemřelém prof. J. Černém. Pro děkanát FF UK, ze dne 4. března 1971.

10 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/45/71. Místnost pro knihovnu z odkazu prof. J. Černého. Pro Ministerstvo školství, ze dne 20. července 1971. Finanční hodnota daru J. Černého českému egyptologickému pracovišti se jen stěží dá konkrétně vyčíslit, ale záznamy z celnice uvádějí odhadem asi 250.000 USD. V každé knize je obyčejnou tužkou napsaná částka odhadnutá odborníkem.

11 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/30/71. Dr. Raab oznamuje prorektorovi UK, JUDr. Václavu Vaněčkovi, že MŠ vše přes ZÚ zařídilo, ze dne 27. května 1971. Dále č. j. 22/32/71. Dopis paní Černé od profesora Žáby, ze dne 7. června 1971.

12 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/32/71. Dopis pí. Černé od prof. Žáby, ze dne 7. června 1971.

13 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/7/71. Prof. Žába – cesta do Anglie. Pro zahraniční oddělení MŠ, ze dne 26. února 1971.

14 AČEgÚ FF UK, č. j. 22/41/71. Zpráva o cestě do Velké Británie, ze dne 6. července 1971.

knihovna dopravena Čechofrachtem do Prahy a je provizorně uskladněna na půdě archivu UK v Celetné ul. 20.⁹ A zde také nějaký čas zůstala.

Nyní bych se chtěla vrátit do okamžiku, kdy začalo jednání o převzetí knihovny. Knihovnu získal Egyptologický ústav zdarma, ovšem bylo nutno zaplatit dědickou daň a zabalení a převoz knih do Československa. Z. Žába musel žádat o uvolnění devizových prostředků a problém byl, jak již víme, i s umístěním knih. Navíc paní Černá plánovala prodej domu v Oxfordu a nemovitost měla být uvolněna do konce května. Avšak teprve dne 25. května byla zaplacená dědická daň a vyřízeny všechny formalities pro odjezd Zbyňka Žáby do Velké Británie.¹⁰ A ten dne 7. června oznamoval paní Černé podrobnosti svého programu v Oxfordu. Celá akce měla proběhnout mezi 20. a 30. červnem¹¹.

Úkolem Z. Žáby bylo oficiálně převzít knihovnu po Jaroslavovi Černém a podepsaný dokument odevzdat vykonavatelé jeho poslední vůle, panu I.E.S. Edwardsovi, řediteli staroegyptských sbírek Britského muzea v Oxfordu. Musel zkontrolovat její stav a ujistit se, že obsahuje všechny předpokládané cenné svazky. Dále se měl kontrolou seznamů přesvědčit, zda něco nechybí a na základě těchto soupisů svěřit zabalené knihy firmě Čechofracht, jež je měla dopravit kamionem do Prahy.¹²

O průběhu celé cesty jsme informováni ze zprávy Z. Žáby sepsané pro ústavní archiv dne 6. července 1971.¹³ Profesor Žába strávil jeden den v Londýně a druhý den odjel se sekretářkou pana vyslance S. Ševcovou do Oxfordu. Zde zjistil, že seznam knih pořizovaný manželi Černými je neúplný a je tedy nutno vyhotovit seznam nový. Společně s paní Ševcovou sepsali za osm dní většinu položek a po jejím návratu do Londýna měl velkou pomocnici v paní Černé. Pro ukázkou rozsahu této ojedinělé knihovny cituji z výše zmíněné zprávy: „Knihovna prof. Černého byla uložena ve dvou místnostech, z nichž pracovní v přízemí má deset skříní od podlahy ke stropu, jednu od krbu ke stropu a jednu dlouhou ve výklenku pod širokým oknem (skříně A-K podle Černého); v koutě u skříní I a J vysoké stohy knih na podlaze – tyto knihy byly původně v pracovně prof. Černého v Griffithově ústavu. Druhá místnost, v prvním patře vily, měla 4 skříně od země ke stropu, L-O a vysoké stohy knih a separátů.“ K dalšímu zdržení došlo v důsledku pomalého balení knih, neboť pan Gibbons, pověřený touto prací, slíbil po shlédnutí rozsahu knihovny vše zabalit do dvou dnů, později do čtyř a nakonec nedodržel ani tento termín. Z. Žába na balení pečlivě dohlížel, neboť bylo potřeba balíky přesně popsat, aby alespoň zpočátku mohly být knihy v Praze seřazeny stejně a díky tomu i překontrolovány jednotlivé svazky – zda a v jakém stavu dorazily.

Práce se protahovaly a Z. Žába musel požádat o třídní prodloužení pobytu ve Velké Británii. Ani to ovšem nestačilo a po jeho odletu do Prahy dne 3. července se o další dohled postarala paní Černá. Podle instrukcí firmy Čechofracht měl v archivu Univerzity Karlovy zaslíknout převzít tajemník egyptologického ústavu doktor Miroslav Raab.¹⁴

Přes všechny těžkosti se získáním finančních prostředků, zabalením knih a jejich uskladněním v Praze knihovna dorazila a významně rozšířila stávající knihovnu egyptologického ústavu. Kdyby totiž knihovna Československého egyptologického ústavu měla růst tempem předchozích let, nikdy by nemohla držet krok s knihovnami jiných pracovišť v Evropě, ať by se členové ústavu snažili sebevíc. Byli na tom sice relativně lépe než kolegové z většiny kateder a ústavů na Filozofické fakultě UK, protože byli schopni vydávat cizojazyčné publikace směnitelné na mezinárodním knižním trhu a tím byli ve výhodě oproti jiným pracovištím, kterým byly ročně přidělovány devizy na nákup 1-2 zahraničních knih z oboru, ale ani takto by nebylo možné obstát v konkurenci ostatních evropských egyptologických knihoven a pracovníci ústavu by byli nuceni trávit dle svých možností (limitovaných navíc tehdejší politickou a hospodářskou situací) hodně času na stážích v Německu, Francii, Velké Británii a v dalších zemích.

Dar knihovny Jaroslava Černého tak významně napomohl rozvoji vědeckého potenciálu Českého egyptologického ústavu. Vzhledem k výše zmíněnému charakteru fondu knihovny také doplnil dva podstatné chybějící prvky, jež byly jinak obsaženy ve všech významných egyptologických knihovnách s dlouhou tradicí – kontinuální řady periodik a klasické publikace z raných dob egyptologie, které byly v knihovně Jaroslava Černého hojně zastoupeny.

Literatura

James, T. G. H.

1971 „Jaroslav Černý“, *Journal of Egyptian Archaeology* 57, s. 185–189;

Růžová, Jiřina

1995 „Historie založení Egyptologického semináře na Universitě Karlově“, *Čtenář* 47, s. 319.

1999 *Catalogue of the Library of the Czech Institute of Egyptology*, sv. I, Prague: Libri.